کورتەیەک بۆ ناساندنی فیلمی"استاد"

ژیان و بەسەرهاتی شاعیری شۆرشگێری کورد لاهووتی کرماشانی

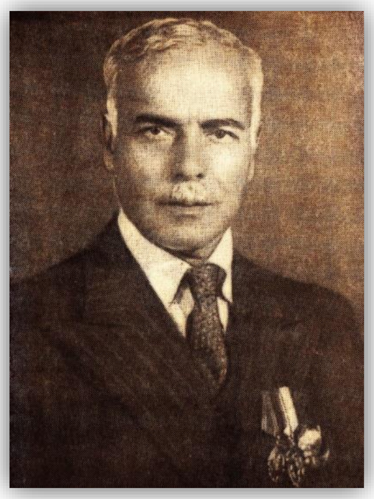

د. کامران ئەمین ئاوە

فیلمی"استاد" واتە "مامۆستا" لە ساڵی ١٩٨٨ لە لایەن تاجیك فیلم بە ڕژسیۆری دەوڵەت خودانەزەرۆڤەوە بە زمانی ڕووسی بڵاو بۆتەوە کە هاوکات سناریۆکەشی نووسیوە. ئەوانەی خوارەوە بە یارمەتی دەقی ئەو سیناریۆیە نووسراون و هەندێك زانیاری زیاتریشیان ئاوێتە کراوە:

لە سەرەتای فیلمەکەدا باس لە سەردەمی ژیانی لاهووتی دەکرێ. لاهووتی لە کۆتایی سەدەی نۆزدە[ساڵی ١٨٨٧] لە کرماشان لە بنەماڵەیەکی هەژار لە دایك بوو. باوکی لەبەر هۆگری و خۆشەویستی ئەبولقاسمی فیردەوسی شاعیری ئێرانی، ناوی ئەبولقاسمی لەسەر داناوە. جارێکیان لە کاتی منداڵیدا دەچێتە مەدرەسە، مامۆستا لە لاهووتی دەدات و باوکی بە زانینی ئەم کارە ئیتر لاهووتی بۆ ئەو مەدرەسەیە نانێرێ. لە جەوانیدا لاهووتی لە ژێر کاریگەریی بیر و نووسراوەکانی میرزا مولکم خان بوو. لە بزووتنەوەی مەشروتەی ئێران (١٩٠٦) و گرتنی تاراندا بەشدار بووە. بۆ هەوەڵ کەرەت لە کاتی بوونی سپای تزار لە کرماشان لە ساڵی ١٩١٦ لە ڕێگای ئەفسەرێکی بۆلشویك بە ناوی 'کلانیسۆف'ەوە لەگەڵ نێوی لینین ئاشنا دەبێ. لە ١٩١٧ دا لە کرماشان ڕۆژنامەی "بیستون"ی چاپ و بڵاو کردۆتەوە. لە ساڵی ١٩١٨ چووەتە تورکیا و لەوێ لەگەڵ حسن مقدم ڕۆژنامەی "پارس"ی چاپ و بڵاوکردۆتەوە و پاشان گەڕاوەتەوە ئێران. لە ساڵی ١٩٢١ کاتی سەرهەڵدانی شۆڕشی ناسراو بە جەنگەڵ لە گیلان بووە و لە تەورێز بەشداری بزووتنەوەی شێخ محەمەدی خیابانی کردووە، ئینجا هەر خۆی بە یارمەتی ژاندارمەکانی ژێردەستی خۆی لە شارەکەدا حکوومەتی سووری دامەزراندووە و پاش شکستی حکوومەتەکەی، کۆچی بۆ سۆڤییەت کردوە. لە سەر سنووری ئازەربایجان لە گەڵ هاورێکانی چەك دەکری و بۆ نەخجەوان و پاشان باکۆی دەنێرن. لەوێ بە هۆی دەسەڵاتداریی مساواتچییەکان دەیگرن و لە بەندیخانەی دەخەن و گەلێك شکنجە و ئازاری دەدەن. بە هاتنی سپای کیرۆڤ یەکێك لە فرماندەکانی سپای سوور و ئەندامی ڕێبەری حیزبی کۆمۆنیستی

یەکیەتی سۆڤییەت بۆ باکۆ ئازاد دەکرێ. لاهووتی لەسەرەتا دەچێتە مۆسکۆ و پاشان شاری دوشنبە پایتەختی تاجیکستان. هەوەڵ کتێبی لاهووتی لە ساڵی ۱۹۲۳ لە مۆسکۆ چاپ کراوە. لە ساڵی ۱۹۲٤ ساڵی مەرگی لێنین دەبێتە ئەندامی حیزبی کۆمۆنیستی یەکیەتی سۆڤییەت. لە تاجیکستان ڕۆڵێکی گەورە لە گەشەپێدانی فەرهەنگ و ئەدەبیاتی تاجیکی و پەروەردەکردنی گەنجانی ئەو وڵاتە دەگێرێ. ئەو هەوڵێن دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی کتێب و ڕۆژنامە بۆ دوشنبە دێنێ، خەڵکی تاجیك لەگەڵ شکسپیر و نووسەرە بە ناوبانگەکانی جیهان ئاشنا دەکات، هەوەڵین ڕۆژنامە واتە "بیداری تاجیك" بڵاو دەکاتەوە. لە دامەزرێنەرانی یەکەمین ئۆپێرا-باڵێتی تاجیکستانە. یەکەم سروودی میللی تاجیکستانی نووسیوە. لە کاتێکدا "صدرالدین عینی" نووسەری بەناوبانگی تاجیك بە بیانووی ئەوەی کتێبەکانی شا پەرەستانە و ناسیۆنالیستین، ئیزنی بڵاوکردنەوەی نووسراوەکانی پێ نادرێ، ئەو کتێبەکەی بۆ چاپ دەکات. لە ساڵی ۱۹۳۷ کە عینی دەگرن و کتێبەکانی دەسوتێنن، بوێرانە دەچێتە لای یەکەم سکرتێری حیزبی کۆمۆنیستی تاجیکستان عوسمان یۆسوفۆڤ و داوای ئازاد بوونی ئەوی لێ دەکات. ئەمە بۆ کەسێك کە بۆخۆی پەنابەری ئەو وڵاتە بووە کارێکی گەلێك مەترسیدار بەڵام بوێرانە بووە. عەینی لە نامەیەکدا بۆ لاهووتی دەنووسێ، ئەگەر شتێکم بەسەر هات دەزانم تۆ تەنیا کەسێکی دەتوانی فریای منداڵەکانم بکەوی.

لاهوتی لە بەشدارانی سەرەکی یەکەمین کۆنگرەی نوسەرانی یەکیەتی سۆڤییەت لە ساڵی ۱۹۳۳ بووە و لە فیلمەکەدا لە تەنیشت ماکسیم گۆرگی دانیشتووە، لە ساڵی ۱۹۳۵ بەشداری لە کۆنگرەی "بەرگری لە ئەدەبیات" لە پاریس کردوە و وتاری خوێندۆتەوە. چەندین جار میداڵیای جۆراوجۆر و یەکێك لەوان میداڵیای لێنینی وەرگرتووە. لە ساڵی ۱۹٤٦ پاش دامەزرانی حکوومەتی ئازەربایجان و کوردستان هیوای گەڕانەوە بۆ وڵات تێدا زیندوو دەبێتەوە و بە وتەی کوڕەکەی "دلێر"، بەردەوام هەوای "مامیرویم ما میرویم بە کرماشان"[1] دەڵێتەوە، بەڵام شکستی ئەم بزووتنەوانە کاریگەرییەکی ناخۆشی لەسەر دەبێ. منداڵی بە گشتی زۆر خۆش ویستووە و ماڵەکەی جێی هاتوچووی کاڵخۆزنیکەکان بووە و پێوەندییەکی گەلێك خۆشی لەگەڵ خەڵکی زەحمەتکێش هەبووە. لە ڕۆژنامەی پراودا و گۆڤارەکانی دیکەی سۆڤییەتدا زۆرجار بابەت لە سەر گەورەیی کەسایەتیی ئەو لە گەشەسەندنی فەرهەنگ و ئەدەبیاتی تاجیك نووسراوە. لەم فیلمەدا کوڕەکانی، گیو و دلێر، کچەکەی لەیلا و خێزانەکەی خاتوو سیسیلیا لاهووتی، شاعران و نووسەرانی ئێرانی وەکو خاتوو ژالەی اصفهانی، نێرسیس نیرسیسیان، ڕەحیم خۆشیم، شەریف حوسێنزادە، میر سەعید میرشاکار، دیمتری لیاشکۆیچ، ئاندرێ ستانسینسکی و ... باسی بیرەوەری و کەسایەتی لاهووتی دەکەن.

لە کۆتاییەکانی دەیەی ٤٠ی زایینیدا کەسانێك لە کاربەدەستانی حیزبی کۆمۆنیستی تاجیکستان نارەحەتی دەکەن و ئەو بە بنەماڵەکەیەوە دەچێتە مۆسکۆ . کاتێك لە ساڵی ۱۹٤۷ لە کۆنگرەی ۲ی نووسەرانی تاجیك بەشداری دەکات سەرەڕای ئەوەی دەنگۆی ٦۰ ساڵە بوونی بڵاو دەبێتەوە کەس پیرۆزبایی لێ ناکات و گوڵی ناداتێ. لە ڕاستیدا ڕێبەرانی ئەو کاتەی تاجیکستان دژایەتی و نارەحەتیان کردوە. لە ساڵی ۱۹٥٤ لە دووهەمین کۆنگرەی نووسەرانی یەکیەتی سۆڤییەت لە مۆسکۆ بەشداری دەکات. بە هۆی ئەو

خۆشەویستییەی کە بە ستالینی بوو، کۆنگرەی ٢٠ی حزبی کومۆنیستی یەکیەتی سۆڤییەتی و زانینی هەواڵی ئەو کارەساتانەی کە لە کاتی ئەودا ڕووی داوە شوێنێکی زۆر ناخۆشی لەسەر دادەنێ. کاتێك خرۆشۆف سەردانی شۆلۆخۆف نووسەری کتێبی"دۆنی هێمن" دەکات لێ دەپرسن خرۆشۆف بۆلای تۆ نەهاتووە؟، دەڵی نا، ئەگەر بێ بۆ لام دەبێ چی بڵێم، ئێمە نووسەر و شاعیرەکان بووین کە ئەو سیمایەمان [مەبەست سیمای باشە]لە ستالین بۆ خەڵکی درووست کرد و لەم کارەدا هەمووومان شەریکین. لە زستانی ١٩٥٧ لە نەخۆشخانەیەك لە مۆسکۆ کۆچی دوایی دەکات، پەرستارەکان باسی ئەوەیان کردوە لە ئاخر خولەکەکانی ژیانی بە زمانی زگماکی قسەی کردوە و کەس لێی حاڵی نەبووە دەیەوێ باسی چی بکات، کوڕ و خێزانی باس لەوە دەکەن کە بە فارسی یان تاجیکی دەبێ قسەی کردبێ. ڕێورەسمی ١٠٠ ساڵە بوونی لاهووتی لە ساڵی ١٩٨٧ بە چەشنێکی شکۆدار لە تاجیکستان بەرێوە چوو. لە خولەکانی ٥٣ و ٥٧ هەروەها ئاخرین خولەکی ئەم فیلمەدا گۆرانی و شێعر بە دەنگی لاهووتی بڵاو دەبێتەوە.

ئەم فیلمە مێژووییە، گەلێك زانیاریی سەبارەت بە کەسایەتی و شیعر و ژیانی لاهووتی لە کرماشان، تاران، تەورێز، باکۆ، مۆسکۆ و دوشنبە بە بینەر دەدات کە لەگەڵ ڕووداوە ڕاستەقینەکانی مێژووییدا یەك دەگرنەوە. هیوادارم بکرێت فیلمەکە دوبلە بکرێتەوە یان ژێرنووسی کوردیی لەسەر دابنرێت و لەسەر تەلەفیزیۆنێکی کوردی لە باشووری کوردستان پیشان بدرێت. لاهووتی ڕۆڵەیەکی گەلی کوردە کە لە یەکیەتی سۆڤییەتیدا گەیشتۆتە پلەی بەرزی وەك جێگری یەکیەتی نووسەرانی سۆڤییەتی.

یادی بەرز و بەخێر بێت!

لینکی فیلم:

https://www.youtube.com/watch?v=AmN7vwLb-og

١. دەرۆینەوە، دەرۆینەوە بۆ کرماشان